

X. Ady és az amerikai magyarság

Érezte fontosságát (s.58.)

Mily sokat tehetne ez a néhány százezer magyar, ha megtanulna gondolkozni, ha sem az otthoni basáknak, sem itteni uzsorás pénzváltóiknak nem adná oda magát. Ha mutogatná az otthoniaknak a Jövő útjait.

Szégyen, ha összehasonlítjuk a magunk helyzetét az írekkel vagy szlávokkal vagy az olaszokkal.

Megcsalják a népet szobrokkal és utazásokkal és szeretet-csomagokkal.

S.12 Most perc-emberkék dáridója tart,

De építésre készen a kövünk,

Nagyot végezni mégis mi jövünk,

Nagyot és szépet, emberit, magyart. . .

Magyarok fogadjunk szót Adynak: gyűjtsük a köveket és tartsuk készen az építésre! . . .

Közli: VEZÉR ERZSÉBET

MÁJUSI EMLÉKLAPOK

Markovits Györgyi néhány évvel ezelőtt megjelent közleményében* ismertette a Népszava- Naptárak második világháború előtti és alatti számainak tartalmát, ráirányította a figyelmet azokra az irodalmi, művészi, valamint eszmetörténeti értékekre, melyek e naptárak ma már alig fellelhető papírtöredékben nyugosznak. E kiadványok jelentősége a maguk idejében éppen abban állott, hogy mint a Szociáldemokrata Párt

*Markovits Györgyi: *Népszava- Naptárak a második világháború idején*. Irodalomtörténet 1971. 978–983. Itt jegyzem meg, hogy Markovits Györgyi állítása, amely szerint a Népszava- Naptárakat Mónus Illés szerkesztette Justus Pál segítségével, helyesbítésre szorul. A Népszava- Naptárakat 1936-tól 1939-ig, a Májusi Emléklapokat pedig 1934-től 1939-ig Szélpál Árpád szerkesztette, aki Szakasits Árpádtól vette át, majd ugyancsak neki adta vissza a szerkesztői munka jogkörét.

sajtótermékei, nagy példányszámban jelentek meg, széles körben fejtették ki hatásukat a szervezett munkásság soraiban.

A Szociáldemokrata Pártnak a Népszava- Naptárakon kívül volt egy másik, évenként megjelenő kiadványa is: a Májusi Emléklapok. Igaz ugyan, hogy kisebb terjedelmű és irodalmi értékben szerényebb lapok ezek, de egy időben, a 30-as évek közepén színvonaluk oly mértékben emelkedett, hogy megérdemlik az irodalomtörténet figyelmét.

Az Emléklapok 1900-tól 1946-ig jelentek meg, címlapjukon az évszám és a „Május 1” felirat szerepelt. Formátumuk és terjedelmük változott, de a 16 oldalt ritkán haladta meg. Kiállításuk gondos, tetszetős. A címlapképek változásán jól lemérhető az idők niulása, az ízlés változása.

Mozgalmi és alkalmi jellegű kiadványról lévén szó, a terjedelem nagy részét a párt vezetőinek politikai-munkásmozgalmi témájú írásai teszik ki. A munkásosztály nemzetközi ünnepéhez alkalmazkodó, lelkes és lelkesítő hangú cikkek ezek, ideológiai vitákba, a harc konkrét részleteibe nem bocsátkoznak. Az Emléklapok ünnepi jellegét voltak hivatva emelni kezdettől fogva a bennük közölt szépirodalmi – vagy ilyen igényű – alkotások is. Ezek sokáig csak a Szociáldemokrata Párt, illetve a Népszava „házi költőinek” alkalmi versei lehettek: Csizmadia Sándor, Farkas Antal, Tuba Károly, majd Schaffer Zoltán, Várnai Zseni, Szakasits Árpád írt rendszeresen a lapba.

Változást 1934-től kezdve figyelhetünk meg, amikor Szélpál Árpád veszi át a szerkesztés munkáját. Szélpál, aki elsősorban művészember a munkásmozgalmon belül is (a Ma és más avantgarde körök tagjaként kezdte pályáját), szeretné színvonalasabbá és nyitottabbá tenni a lapot. Az eddigi jellegtelen és jobbára értéktelen illusztrációk helyett a kor neves képzőművészeinek alkotásairól közöl reprodukciókat.

Az 1934-es szám címlapképe egy parsztfigurát ábrázoló Szőnyigrafika. A belső illusztrációk Derkovits Gyula, Ferenczy Noémi, Dési Huber István és Kmetty János művei.

Mónus Illés, Buchinger Manó és Kéthly Anna alkalmi tárgyú cikkei, valamint a Népszava költőinek alkalmi versei mellett olvashatjuk Illyés Gyula *Egy pillanat* és Kassák Lajos *Barátkozás a gyerekekkel* című versét. Illyés nem nagyigényű, de kedves verse talán el is felejtődött, lagalábbis hiányzik az összegyűjtött versek két kötetéből:

EGY PILLANAT

Fütyörészve járom
 egyedül az erdőt,
 nem hallja azt senki itten,
 legfeljebb a felhők.

A fák közt, az ág közt
 felnézek az égre,
 a tavaszi fényes felhők
 szép tüntetésére.

Ahogy seregelnek,
 ahogy megindulnak,
 fáradt emlékeim helyett
 eljártsszák a múltat.

Mosolyogva nézem
 a sok fényes felhőt,
 Fütyörészek, míg játszani
 kezdik a jövőndőt.

Az 1936-os Emléklap címoldalát egy Derkovits-metszet díszíti. Belső Illusztrációk: Meunier és Pátzay Pál egy-egy szobrának reprodukciója, Meunier, Derkovits és Käthe Kollwitz rajzai. A szépirodalmi anyag legértékesebb darabja József Attila *Mondd, mit érlel* című verse, amelynek itteni megjelenéséről, a kritikai kiadás is említést tesz. (*J. A. összes művei II.* Bp. 1955. 393.

Említést érdemel még Walt Whitman *Egy elbukott forradalomhoz* c. versének fordítása is.

Ebben a számban a hagyományoktól eltérően a széppróza is képviselteti magát Illyés Gyula *Tavaszi áradás* és Rideg Sándor *Magunkról* c. írásával. (Az Illyés- mű kis eltérésekkel a *Puszták népe* egyik részletével azonos, de erre nincs utalás.)

1937-ben Vészi Endre *A szabadsághoz* és Fodor József *Előre!* c. verse emelkedik ki az alkalmi versek sorából. Életrajzi szempontból is érdekes Kassák Lajos *Az én első májusom 1905–1937* c. prózai írása. Kívül Bíró Mihály, belül Szőnyi István és Kmetty János rajzai díszítik a lapot, amelynek ezekben az években a tipográfiaja is gondosan tervezett, szép kivitelű.

Az utolsó Emléklap, amelyet még Szélpál Árpád szerkesztett, az 1938-as. A szokásos alkalmi cikkek – Buchinger, Mónus, Kéthly, Büchler írásai – mellett megjelennek a később munkásírókként emlegetett

alkotói kör tagjai is: Földeák János, Kis Ferenc és Vészi Endre egy-egy verse. Rajtuk kívül Fodor József *Május* c. versét, valamint Kádár Lajos *Tyukász Péter* c. regényének egy részletét közli a lap. Az ízléses illusztrációk közül kiemelkedik Szőnyi *Mosonó* és Derkovits *Proletáranya*, ill. *Proletár* c. rajza.

1939-től – Szélpál emigrálása miatt – Szakasits Árpád szerkesztette tovább az Emléklapokat, bár ezt a tényt csak a 39-es szám tünteti fel, a későbbiek már nem. Ettől kezdve az Emléklap jellege némileg megváltozik: kevesebb kortársi szépirodalmat és képzőművészeti alkotást, de több – közvetlenül vagy közvetve – politizáló cikket közöl.

A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetőinek szava mellett egyre nagyobb súllyal jelentkezik a baloldalé. Szakasits Árpád 1940-es cikkének címe már: *Május – fegyverben* . . .

„Május ma fegyverben áll. A világot zűrzavar öntötte el. De bármi történik is, s bárhogyan történik is, a zűrzavarnak mindent elárasztó tengerében csodálatos és tündöklő, varázslatos ünnepi gondolat: Május 1”. – írja.

Ebben a számban jelentkezik először Kállai Gyula *Naplórészlet* c. írásával.

Az 1941-es Emléklap versanyagából említést érdemel Lukács Imre, Földeák János, László Gyula, Vészi Endre, Nádass József, Salamon Ferenc, a később mártírhalált halt költő és Salamon László egy-egy verse. Kállai Gyula mellett (*A menekült*) Ságvári Endre *Az ifjúság* c. cikke képviseli a forradalmi baloldalt. A fiatal kommunista mártírtól kevés írásos dokumentum maradt ránk. Cikkének befejezését idézem:

„Nincs igazi élet szabadság nélkül, nem élet a gépies robot, nem élet a kiszolgáltatottság és a megalkuvás. Valamennyien úgy érezzük, hogy értelmetlen volna életünk és összeroppannánk a szenvedések súlya alatt, ha minden szabad percünkben nem a szocializmusért harcolnánk. A szocializmus nem elvont, távoli eszme nekünk, hanem kézzelfogható valóság.”

A háborús számokból fokról fokra kiszorulnak a jobboldal képviselői. A felszabadulás utáni első szám pedig (1945. május 1.) Szakasits Árpád és Rákosi Mátyás aláírásával közli a két munkáspárt nyílt levelét, amelyben a munkásosztály egységfrontjának megteremtésére szólítják fel a szervezett dolgozókat.

A címlapon Cseres Tibor *Május – hívogató* c. verse olvasható.

A Májusi Emléklap utoljára 1946-ban jelent meg Kassák Lajos, Vészi Endre és Benjámin László verseivel. E versek soraiból már az az épülő, új világ bontakozik ki, amely végülis fölöslegessé tette a tőkés társadalom viszonyai közt létrejött kiadványt, megteremtve azokat az új

fórumokat és kereteket, amelyekben szabadon bontakozhatott ki a munkásosztály alkotó ereje és művészi tehetsége.

A Májusi Emléklapok – a Népszava- Naptárakhoz hasonlóan – betöltötték hivatásukat. Munkásmozgalmi jelentőségükön túl különösen a 30-as évek közepétől, a faszizmus és a világháború idején ellátták a munkásosztály eszmei- esztétikai nevelésének feladatát is, hiszen – szerény lehetőségeikhez mérten – a munkások tízezreihez juttatták el az értékes, a szocializmusnak elkötelezett művészet alkotásait. A Májusi Emléklapok ezért – akárcsak a Naptárak vagy maga a Népszava – egy kissé részeivé váltak az ellenforradalmi korszak irodalomtörténetének.

FEHÉR IMRE

„A SZAVAK DRAMATURGIÁJA”

ÁPRILY LAJOS ISMERETLEN TANULMÁNYA A VÉN CIGÁNYRÓL

„Alig van magyar vers, amelynek olyan hullámzó élettörténete volna, mint ennek” – írja *A vén cigány*-értelmezéseket összefoglaló tanulmányában Komlós Aladár.¹ A vers „regényébe” most egy eddig ismeretlen fejezetet tudunk beilleszteni, Áprily Lajos *A vén cigány műhelyéből* című írását, amelyet 1939. december 3-án, Vörösmarty születésének 139. évfordulójára emlékezve olvasott fel Székesfehérvárott, a Vörösmarty Társaság és a Vörösmarty Kör estjén. Négy évvel korábban ugyanitt hangzott el Babits Mihály ünnepi beszéde, *A mai Vörösmarty* is.² Áprily tanulmányának kézírata hagyatékának rendezésekor került elő a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában.

Amikor 1951-ben Komlós Aladár *A félreértett „Vén cigány”* című tanulmányában elsőként vállalkozott arra, hogy Vörösmarty remekművét a majdnem száz év során ráakódott félreértések burkából kihámozza, még azt írta, hogy „a vers értelmezése ma is úgy él, ahogy azt

¹ Komlós Aladár: *A félreértett „Vén cigány”*. Csillag, 1951. 233–236.

² Babits Mihály: *A mai Vörösmarty*. Ünnepi beszéd Székesfehérvárott, Vörösmarty születésének 135-ik évfordulóján. Nyugat 1935. 405.